

ALTFEL DESPRE ALEGERILE AMERICANE

La nivel superficial, alegerile prezidențiale din Statele Unite au continuat și în 2016 să fie ce-au fost dintotdeauna: o confruntare între republicani și democrați. Dar această dimensiune e înșelătoare – fiindcă, de data asta, clivajul democrat/ republican e semnificativ mai puțin important decât alte două clivaje: cel dintre establishment și anti-establishment, și cel dintre democrație și majoritarism.

Faptul că aceste două clivaje sunt mai relevante decât cel tradițional se vede, printre altele, în dificultatea pe care o resimt membri importanți ai Partidului Republican în a-l susține pe Donald Trump – și în dificultatea pe care o resimt o parte din alegătorii democrați în a o susține pe Hillary Clinton.

În cele ce urmează voi analiza pe larg cele două clivaje.

I. Establishment versus anti-establishment

Orice consens social generează un establishment transpartinic care îl administrează pe întreaga sa durată de existență. Între partidele care administrează consensul există deosebiri semnificative, dar toate, fără excepție, aderă la datele fundamentale ale consensului.

Consensul social existent până relativ recent a fost cel numit „neoliberal”. El începe să se formeze și să capete amploare în anii ‘70, ajunge să fie reprezentat politic în anii ‘80, devine mainstream în anii ‘90 și e aproape complet destructurat după 2010.

În locul lui începe să se formeze un nou consens social – după 1990, la început firav, dar din ce în ce mai puternic după 2010. În linii mari, noul consens se formează în jurul a două idei: cea potrivit căreia drepturile economice și sociale sunt la fel de importante ca drepturile civile și politice (și trebuie, în consecință, să fie la fel de bine garantate) – și cea potrivit căreia organizarea pe orizontală e preferabilă celei pe verticală.

În condițiile astea, clivajul establishment/anti-establishment nu e unul obișnuit. Nu asistăm la o simplă contestare a establishment-ului, ci la o confruntare între două paradigme. Suntem, pe scurt, martorii unui conflict deschis între reprezentanții vechiului consens (care între timp a dispărut) și cei ai noului consens (care nu e încă suficient de puternic).

Din aceste motive, protagoniștii ambelor tabere sunt prinși pe picior greșit. Vechiul establishment e surprins să constate că vechiul consens nu mai funcționează. Bernie

Sanders a pus probleme serioase mașinării neoliberale a Partidului Democrat, iar Partidul Republican, deja vulnerabilizat de mișcarea Tea Party, s-a prăbușit complet în fața lui Donald Trump.

De cealaltă parte, candidații anti-sistem nu au încă soluții reale de înlocuire a vechiului establishment. Ceea ce propun ei e un fel de revenire la social-democrația anilor ‘60. E cât se poate de limpede că o astfel de soluție e impracticabilă, fie și din simplul motiv că nu există progres prin întoarcere în trecut.

Soluțiile propriu-zise ale noului consens – venitul necondiționat, restructurarea radicală a modului de producție și de distribuție a bunurilor, The Internet Of Things și Web 3.0 – nu sunt încă fezabile. Nu există încă soluții clare de finanțare a venitului necondiționat la un nivel care să asigure un trai minim decent fiecărui cetățean. La fel, tehnologia necesară noului mod de producție și de distribuție a bunurilor (în principal imprimantele 3D) și noilor tipuri de interacțiuni (în principal „noii roboți”, *big data* și inteligența artificială) nu este încă suficient de dezvoltată pentru a înlocui vechiul sistem.

În condițiile astea, reprezentanții noului consens vin mai degrabă cu ciorbe reîncălzite, cu fantezii de întoarcere la un paradis pierdut în urma revoluției neoliberale.

Cel mai dezagreabil e faptul că o parte din noul val politic anti-sistem combină vechi promisiuni social-democrate cu xenofobia sau cu alte tipuri de politici identitare.

Donald Trump, Geert Wilders, Marine Le Pen sau politicienii pro-Brexit fac parte din noul val la fel de mult ca Tsipras, Iglesias, Birgitta Jónsdóttir sau Beppe Grillo.

Într-un sens, avem aici deja conturat clivajul dintre „stânga” și „dreapta” în interiorul noului consens. În alt sens, toți acești politicieni sunt deja revoluți – întrucât, deși reprezintă noul consens, nu pot aplica soluțiile propriu-zise ale noului consens, deci vor deveni irelevanți în momentul în care respectivele soluții vor deveni fezabile și aplicabile pe scară largă.

Pe scurt, actualii reprezentanți ai noului consens sunt prinși pe picior greșit tocmai în măsura în care sunt incapabili să-l facă funcțional. Ei doar anunță existența noului consens, dar nu-i pot crea structurile de putere așa cum Thatcher și Reagan au creat structurile de putere ale vechiului consens neoliberal, la începutul anilor ‘80.

De aici și strania combinație de entuziasm și impopularitate a campaniei electorale din SUA – dar și a celorlalte campanii din celelalte țări. Când se confruntă reprezentanți ai unui sistem deja mort cu reprezentanți ai unui sistem care încă nu poate fi viu (și care maschează această neputință fie prin reverii paseiste sau vagi, ca Sanders sau Corbyn, fie prin politici identitare ca Trump sau Wilders), e greu să obții altceva.

II. Democrație versus majoritarism

Îmi cer scuze că pornesc de la chestiuni absolut elementare, dar altfel văd că nu se poate. Democrația, cum îi spune și numele, înseamnă domnia/puterea poporului – de la *demos* (popor) și *kratos* (putere).

În sens strict, prin „popor” se înțelege totalitatea cetățenilor majori (cu capacitate deplină de exercițiu). În sens larg, poporul e format din totalitatea cetățenilor – majori sau nu.

Accentul cade aici pe „toți”. Democrația nu e puterea unuia singur, sau a unei minorități, sau a majorității – ci puterea tuturor, fiindcă poporul e „toți”. Doar când puterea aparține tuturor vorbim de democrație. Altfel, când avem de-a face cu părți oricât de mici sau de mari ale poporului, vorbim de regimuri exclusiviste: monarhie sau dictatură (când puterea aparține unuia singur), aristocrație/oligarhie (când puterea aparține unui grup restrâns), sau tirania majorității (când puterea aparține majorității, nu întregului).

Democrația, ca putere a tuturor cetățenilor, a generat în timp doctrina suveranității populare, pe care o regăsim în constituțiile majorității statelor de azi: e doctrina potrivit căreia suveranitatea (ca specie a puterii) aparține poporului (ca totalitate a cetățenilor) și emană de la popor.

E foarte important să înțelegem că atunci când vorbim despre democrație avem în vedere toți membrii unei comunități politice. Toți, fără excepție. Democrația e inclusivă prin însăși definiția ei.

Iar dacă vorbim de toți membrii unei comunități politice, fără excepții și fără excluderi, vorbim de respectarea celuilalt. La fel ca doctrina suveranității populare, doctrina drepturilor omului își are originea în chiar definiția democrației.

Toate acestea se văd cel mai bine într-un fragment celebru din la fel de celebra orăție funerară a lui Pericle. Când vorbește despre democrația ateniană, prima democrație din lume, Pericle spune următoarele:

„Forma noastră de guvernământ nu rivalizează cu instituțiile altora. Nu-i copiem pe vecinii noștri, ci suntem un exemplu pentru ei. Este adevărat că suntem numiți o democrație, deoarece administrația se află în mâinile celor mulți, și nu ale celor puțini. Dar în timp ce legea asigură

dreptate egală tuturor în disputele lor particulare, este recunoscută și nevoia de excelență; și atunci când un cetățean se distinge în vreun fel, el este preferat pentru funcții publice, nu ca un privilegiu, ci ca o răsplată a meritului său. Sărăcia nu este o piedică, dimpotrivă, un om poate aduce beneficii țării sale oricât de obscură ar fi condiția sa. Nu există niciun fel de exclusivism în viața noastră publică, iar în afacerile noastre private nu suntem suspicioși unii față de alții, nici nu ne supărăm pe vecinul nostru dacă face ceea ce îi place; nu ne uităm la el cu o privire plină de reproș, care, deși inofensivă, este neplăcută. Deși suntem astfel lipsiți de constrângeri în viețile noastre private, un spirit de reverență pătrunde acțiunile noastre publice. Suntem împiedicați să facem răul prin respect față de autorități și față de legi, mai ales față de acelea care sunt stabilite pentru protecția celor vătămați, precum și prin legile nescrise care îl supun oprobriului general pe cel care le încalcă.”

Indiferent că e directă (cum era cea ateniană) sau indirectă, prin reprezentanți aleși (cum e cea modernă), Pericle enumeră aici trăsăturile oricărei democrații: egalitatea în fața legii, dreptate egală pentru toți, nediscriminare, guvernare prin voința majorității, toleranță față de diversitate și atenție față de grupurile vulnerabile.

Observați că Pericle nu vorbește despre „puterea majorității”, ci doar despre administrarea de către majoritate a treburilor publice. Voința majorității e o trăsătură fundamentală a democrației – dar doar în conjuncție cu celelalte trăsături ale ei, care sunt la fel de importante.

Istoria democrației e, practic, istoria extinderii comunității politice (a poporului) – de la comunitatea cetățenilor bărbați (cazul Atenei antice) la comunități tot mai puțin exclusive (cum e cazul democrațiilor avansate de azi).

Dacă voința majorității e o trăsătură importantă a democrației, la fel e și respectul față de diferență și recunoașterea celui diferit de tine ca având aceleași drepturi ca tine. Pericle afirmă limpede asta când vorbește despre democrația ateniană ca despre o societate în care „nu suntem suspicioși unii față de alții, nici nu ne supărăm pe vecinul nostru dacă face ceea ce îi place; nu ne uităm la el cu o privire plină de reproș, care, deși inofensivă, este neplăcută”.

Asumarea celuilalt, a celui diferit de tine, ca egal al tău și obligația de a-i respecta celuilalt dreptul la diferență și de a nu-l discrimina pe baza diferenței (o diferență care poate fi și doar expresia unei preferințe personale) – toate acestea sunt intrinseci democrației, fiindcă doar în felul ăsta „toți” înseamnă „toți”.

Însăși definiția democrației ca putere a poporului – deci a tuturor, nu doar a unora – obligă la o atitudine tolerantă, la includerea celuilalt ca persoană cu drepturi egale cu

ale tale. O democrație e cu atât mai avansată cu cât e mai incluzivă.

Există astăzi regimuri politice care se autodefinesc drept „democrații neliberale” și care reduc democrația la voința majorității. Mai mult, ele dau respectivei majorități dreptul de a exclude categorii întregi de oameni din comunitatea politică.

Pe scurt, aceste regimuri se întemeiază pe voința majorității, combinată cu afirmarea dreptului majorității de a exclude, de a discrimina (deci de a avea un statut privilegiat în raport cu minoritățile de orice fel).

Ei bine, așa cum vedem de la Pericle, astfel de regimuri nu pot fi numite democrații – la fel cum nici regimurile

care se autodefineau pleonastic „democrații populare” nu erau de fapt democratice. Și unele și celelalte refuză incluzivitatea și egalitatea în drepturi și înlocuiesc toleranța cu o specie de ură.

În regimurile astea, dispare obligația de a nu ne supăra pe vecinul nostru dacă e diferit de noi, care e înlocuită cu obligația de sens contrar: cea de a fi suspicios și intolerant față de diferență, de a privi diferența ca pe o amenințare și de a o folosi pentru a pretinde un statut privilegiat față de cel diferit de tine.

A recunoaște majorității (sau unei minorități, ca în cazul „democrațiilor populare”) dreptul de a exclude e exact opusul democrației. E înlocuirea lui „toți” cu „unii”.

